

LITTERATURGUIDE

Trine Ferdinand

Stian Holes

Morkels alfabet

Litteraturguide til Stian Holes *Morkels alfabet* (2016)

© Trine Ferdinand og Høst & Søn/ROSINANTE & CO, København 2016

1. udgave, 2016

Bogforside: Stian Hole/Jette Aagaard Enghusen

Grafisk tilrettelæggelse: Christensen Grafisk

Høst & Søn er et forlag i ROSINANTE & CO

Købmagergade 62, 3. | Postboks 2252 | DK-1019 København K

www.rosinante-co.dk

Indhold

- 4 **Bogens handling**
- 5 **Litteraturguiden**
- 6 **Stian Hole**
- 7 **Litteraturredidaktisk tilgang**
- 12 **Multimodal tekst**
- 14 **Lærerens forberedelse inden forløbet startes op**
- 15 **Fælles mål**
- 16 **Forløbet om *Morkels alfabet***
- 31 **Litteratur**

Morkels Alfabet er skrevet og illustreret af den prisbelønnede norske forfatter Stian Hole og oversat til dansk af Naja Marie Aidt. Den udkom på norsk i 2015 og på dansk i 2016. Den har modtaget det norske Kulturdepartementets Bildebokspris 2015 og var nomineret til den norske Kritikerprisen for Bedste barne- og ungdomsbog 2015.

Bogens handling

Morkels alfabet handler om pigen Anna, og drengen Morkel. De er ca. 12-13 år gamle. Bogen begynder med, at Anna finder en seddel på en frosne mark med ordet *Hej*, som hun svarer på, og så starter en beskedudveksling, som viser sig at være med drengen Morkel. Han er en dreng, som samler på ord. Han bor alene i sin hule ude i skoven, og går næsten aldrig i skole, og han kender livet i skoven rigtigt godt. Anne og Morkel udvikler et særligt venskab. Men en dag er Morkel væk, og Anna længes efter ham. Anna leder efter ham, men prøver også at glemme ham, men forgæves. Man fornemmer Annas spirende forelskelse. Foråret kommer, og Anna lægger nu sedler på marken til Morkel, som han efter noget tid besvarer med et kort, som leder hende hen til ham. *Morkels Alfabet* slutter med, at Morkel og Anna finder sammen igen og ligger og ser op mellem de lysegrønne forårgrene med udsprungne blomster på et vipstjertepar, der er ved at bygge rede.

Morkels alfabet er en eftertænksom historie, der drejer sig om venskab, gryende forelskelse, savn og det at gå sine egne veje. På grund af disse tematikker og hovedpersonernes alder passer bogen godt til børn på 10-13 år. Bogen retter sig mod både piger og drenge.

Hvis klassen har læst Stian Holes forrige billedbog *Annas himmel* (2013), vil de kunne genkende karakteren Anna. *Annas himmel* handler om, hvordan Anna og hendes far kommer igennem sorgen og genfinder livsglæden efter moderens død. Et barskt emne behandlet på den mest nænsomme måde. Man behøver ikke at have læst *Annas himmel*, for at læse *Morkels alfabet*, men det kan tilføre fortællingen en ekstra dimension i forhold til at forstå Anna og hendes stærke behov for nærvær og venskab med Morkel. Måske læreren kunne læse *Annas himmel* højt for klassen før eller efter arbejdet med *Morkels alfabet*.

Man behøver ikke altid gå så meget i dybden med litteraturarbejdet, som denne litteraturguide lægger op til, men blot give eleverne læseoplevelser med god børnelitteratur.

Litteraturguiden

Denne litteraturguide beskriver trin for trin et forløb i litteraturundervisningen i 5.-6. klasse med udgangspunkt i *Morkels Alfabet*. Forløbet er lige til at bruge, men som altid bør læreren tilpasse det elevgruppen og situationen. I litteraturguiden er

teksten fra afsnittet, *Forløbet om Morkels alfabet*, formuleret med henblik på, at eleverne kan læse teksten, og besvare opgaverne. Hvis man ønsker opgaverne digitalt, kan læreren kopiere teksten over i et nyt dokument, som kan deles med eleverne, så eleverne kan skrive deres svar direkte ind.

Morkels alfabet kan godt læses af både yngre og ældre børn, men da hovedpersonerne er 12-13 år, passer den rigtig fint til 5.-6. klasse.

Stian Hole

Stian Hole er en norsk børnebogsforfatter, illustratør, grafiker og designer. Han er født i 1969 og uddannet ved Statens håndverks- og kunstindustriskole. Han debuterede som forfatter med billedbogen *Den gamle mand og hvalen* i 2005. Den blev dog først oversat til dansk i 2015. Han har derudover skabt trilogien om den eftertænksomme dreng Garmann, hvor alle bøgerne er oversat til dansk: *Garmanns Sommer*, *Garmanns Gade* og *Garmanns Hemmelighed*. Herefter udkom *Annas Himmel*, som drejer sig om pigen Anna og hendes fars sorgproces efter moderens død. Man møder som nævnt Anna igen som en ung pige i *Morkels Alfabet*.

Stian Hole både skriver og illustrerer sine egne billedbøger, hvilket giver et unikt samspil mellem billederne og den skriftlige tekst. Han mestrer begge modaliteter til fulde og forstår deres

både æstetiske og kommunikative affordans (potentiale), så billedbogen fremstår som et helstøbt kunstværk. Stian Hole skaber magiske og dragende billedbøger, som giver både barne- og voksenlæseren æstetisk næring og stof til eftertanke. Hans billeder er digitale collager, som er skabt i et digitalt billedredigeringsprogram, der arbejder i flere lag. Collagerne er sammensat af billedelementer fra fotos, tegninger og gamle naturillustrationer. På nogle af fotoelementerne er der lagt effekter hen over, så de fremstår mere uvirkelige, stiliserede og maleriagtige.

Se denne video, hvor Stian Hole præsenterer sig selv på norsk:

<https://youtu.be/uAFxleD0ko8>

Litteraturdidaktisk tilgang

Der tages i dette forløb udgangspunkt i en receptionsorienteret litteraturdidaktisk tilgang. Set gennem et receptionsorienteret perspektiv bliver teksten først til i mødet med læseren, hvilket i undervisningen medfører at fokus ligger på elevens opfattelse af teksten. Receptionsorienterede litteraturdidaktikere lægger vægten mellem læserens reception og teksten forskelligt. Jeg vil derfor begynde med at redegøre for, hvor forløbet her placerer sig i den diskussion.

Den danske litteraturdidaktiker Bo Steffensen, der bl.a. baserer sin teori på receptionsæstetikeren Wolfgang Iser, mener, at et helt centralt aspekt af at udvikle sig som litteraturlæser, er at kunne anvende *den fiktive læseform* (2005, s. 101). At læse med den fiktive læseform drejer sig om at forstå, at teksten er fiktiv, og at der er en fortæller, der ikke er lig med forfatteren, men som skal forstås som en konstrueret fortællerinstans. At læse fiktivt betyder at læse med fordobling. Den fiktive læseform er afgørende for, hvordan læseren udfylder tekstens tomme pladser. Ved at læse med fordobling kan læseren afdække tekstens merbetydning. Steffensen kalder også dette for konnotationslæsning (ibid., s. 138). En læser, der læser med fordobling, vil begynde at undre sig. Denne undren er ifølge Steffensen vigtig i forhold til læsning af litteratur, da det får læseren til at lede efter 'noget mere' i teksten, noget der går ud over dens konkrete betydning.

Det er denne undren, som er udgangspunktet for Steffensens litteraturmetode: **De fem spørgsmål**, der, ifølge ham, skal være udgangspunktet for litteratursamtalen i klasseværelset (ibid., s. 212). Hver elev skal stille fem spørgsmål til teksten, som de undrer sig over, og som de mener, er vigtige for bedre at forstå teksten. Eleverne skal fremlægge, argumentere og diskutere vigtigheden af spørgsmålene med hinanden. Spørgsmålene besvares herefter med fokus på tekstnære undersøgelser og observationer.

Opgaverne i undervisningsforløbet i denne litteraturguide tager afsæt i Steffensens metode, og lader eleverne begynde med at undre sig og dele deres undren med hinanden.

I forhold til multimodal børnelitteratur er det en pointe, at enhver modalitet potentielt kan være genstand for undre-

spørgsmål og være bærere af merbetydning og dermed gøres til genstand for konnotationslæsning.

Steffensen sætter ikke *oplevelse* og *fortolkning* af teksten op som hinandens modsætninger, men pointerer, at enhver oplevelse forudsætter eller er lig med en fortolkning (ibid., s. 52). Han skelner til gengæld mellem *bevidst* og *ubevidst* fortolkning. Den ubevidste fortolkning af teksten, som den viser sig i den første umiddelbare læsning, tager ofte form af identifikationer. Steffensen skelner mellem to former for identifikation: *introjektion*, hvor læseren lever sig ind i de fremstillede personer og overtager deres egenskaber, eller *projektioner*, hvor læseren læser sig selv ind i de fremstillede personer og tillægger dem sine egne egenskaber. Bevidst fortolkning kræver til gengæld analyse. Analyse er forudsætningen for, at fortolkninger ikke forbliver projektive, »men også gør det muligt at se teksten som noget, der er anderledes end læseren« (ibid, s. 54).

I mødet med teksten kan læseren ikke undgå at associere. Steffensen skriver, at associationerne kan være *kulturelle*, *litterære* eller *personlige* (ibid., s. 42). De kulturelle associationer dækker bredt over associationer i en given kultur fx til kendte tekster, fortællinger, begivenheder, personer, steder, kunstværker osv. De kulturelle associationer er ofte enten usynlige eller selvfølgelige for læseren og afhænger i høj grad af læserens viden om kulturen. Litterære associationer kan fx være tekstens genre. Personlige associationer drejer sig om læserens personlige erfaringer og er det, der umiddelbart afgør, om teksten virker interessant for læseren.

Ifølge Steffensen skal eleverne lære *den fiktive læseform*, som i udgangspunktet er vanskelig at tilegne sig (ibid., s.105). Børn

anvender umiddelbart *den faktive læseform*, hvor det drejer sig om at vurdere, om teksten er sand eller falsk i forhold til dens virkelighedsreference. Børn skal, ifølge Steffensen, lære at læse fiktivt og mange børn er først modne til at lære at læse fiktivt omkring 5. klasse.

Meddigtning er en receptionsorienteret arbejdsform, der er udbredt i meget litteraturundervisning. Meddigtende opgaver er også en central del af dette forløb. Det giver nogle særlige muligheder i forhold til billedbøger som *Morkels Alfabet*, da de både kan rette sig mod den skriftlige tekst og billederne. Opgaverne er placeret sidst i forløbet efter analysen, så eleverne kan anvende deres viden herfra i meddigtningerne.

Begrebet *meddigtning* er en væsentlig del af den danske litteraturpædagog Vibeke Hetmars litteraturpædagogik, som den kommer til udtryk i hendes ph.d. afhandling *Litteraturpædagogik og elevfaglighed* (1996, s. 123-151), som én af tre typer *responsfokuserede aktiviteter*. Hetmar tager udgangspunkt i, at klasserummet er et fortolkningsfællesskab, hvor alle elever skal have mulighed for at konstruere og dele deres læsninger eller *respons*, som Hetmar kalder det. Alle respons er ifølge Hetmar i princippet lige gyldige, og målet er således ikke en fælles fortolkning. Derfor er det afgørende, at eleverne får mulighed for at synliggøre deres respons, så de kan danne grundlag for samtaler i fortolkningsfællesskabet. De meddigtende aktiviteter er en måde at synliggøre elevernes respons på. I meddigtning sætter eleven sig i forfatterens sted. Hetmar inddeler de meddigtende aktiviteter i tre grupper:

- ◆ Eleverne skriver deres bud på tekstdele som på forhånd er fjernet af læreren.

- ◆ Eleverne skriver nye episoder til en læst tekst.
- ◆ Eleverne digter om på en tekst ud fra lærerens ønske om at lede deres opmærksomhed hen på nogle af tekstens litterære virkemidler

Birte Sørensen (Krabbe & Strøm, 2010, s. 191), receptionsorienteret litteraturpædagog, pointerer, at det er afgørende, at de meddigtende opgaver er tekstnære, så de hjælper eleverne med at digte sig ind og ikke ud af teksten. Det gøres bl.a. ved at have fokus på *tekstlig dokumentation* ved at henvise til teksten under arbejdet med de meddigtende opgaver. Derfor er det en væsentlig del af forløbet, at eleverne skal begrunde de valg, de har foretaget i deres meddigtninger.

Udgangspunktet for meddigtningsopgaver er ofte den skriftlige tekst. Men en væsentlig pointe i forhold til multimodal børnelitteratur er, at de meddigtende opgaver i princippet kan rette sig mod enhver af de formidlende modaliteter.

Her lægges der op til to meddigtningsopgaver, hvor den ene har et skriftligt udgangspunkt og den anden både et skriftligt og billedmæssigt. Den første meddigtningsopgave går ud på, at eleverne skal forestille sig, hvad Morkel har skrevet til Anna bag på det kort, han har lagt til hende. Den anden meddigtningsopgave går ud på, at eleverne til sidst skal digte videre ved at skabe et nyt opslag, der skal ramme stilen i både den skriftlige tekst og billederne, hvor eleverne med udgangspunkt i deres undersøgelse af teksten, skal give deres bud på, hvad der senere sker.

Multimodal tekst

Morkels alfabet er en billedbog, hvor fortællingen formidles gennem to modaliteter og deres indbyrdes samspil, nemlig skriftlig tekst og billeder. Teksten kan således betegnes som en multimodal tekst. Jeg definerer en multimodal tekst således:

En multimodal tekst, er en tekst, der formidler betydning gennem flere modaliteter, som tilsammen danner et udtryk, der er mere end summen af de enkelte modaliteter.

Jeg uddyber begrebet i mit speciale om *Digital børnelitteratur – nye former for oplevelse og fortolkningsfællesskaber* (Ferdinand, 2013, s. 13). Min definitionen er inspireret af Gunther Kress (2010).

Grundlæggende er en modalitet enten organiseret ud fra en rumlig (spatial) eller tidslig (temporal) logik. Hver modalitet har derfor deres særlige affordans, dvs. deres særlige potentiale (Kress, 2010 og Gissel, 2016).

Billeder har en rumlig logik, da billedets elementer er organiseret i et visuelt rum. Billeder er gode til hurtigt at formidle følelser og sindsstemninger gennem gestik og mimik. Relationer mellem de afbildede personer og beskueren formidles hurtigt gennem afstande og blikretninger.

Den skriftlige tekst er organiseret i en tidslig logik, da det tager tid at få ord og sætninger til at danne mening. Den skriftlige

modalitet er særlig god til at formidle årsagssammenhænge og begivenhedsforløb. Personernes tanker, refleksioner og udsagn formidles også godt gennem skrift.

Når man analyserer en multimodal tekst, må man både undersøge hver enkelt modalitet og deres indbyrdes samspil. Samspillet mellem modaliteter kan karakteriseres ud fra nedenstående begreber. Det er nødvendigt, at læreren gennemgår begreberne og eksemplerne for eleverne, da de sandsynligvis er ukendte for dem.

Samspillet mellem modaliteter kan være:

- ◆ **Understøttende:** De fortæller den samme historie eller formidler den samme betydning.
- ◆ **Udvidende:** De fortæller forskellige aspekter af det samme, så de udvider læserens forståelse.
- ◆ **Udfordrende:** Samspillet udfordrer og får os til at undres. Modaliteterne stiller spørgsmål til hinanden.

Disse karakteriserende begreber er inspireret af billedbogsforskeren Maria Nikolajevas fire kategorier, som hun beskriver i hendes bog *Billedbogens puslespil* (2004, s. 26). Nikolajova anvender dem udelukkende til at beskrive forholdet mellem skrift og billede, men her anvendes de om samspillet mellem alle typer af modaliteter. Det er væsentligt at udvikle og anvende begreber, der går på tværs af genrer og modaliteter. Jeg har reduceret og forenklet dem, så de umiddelbart er lettere at forstå og arbejde med for elever.

Det er det udvidende og udfordrende samspil, som lægger op til nærmere undersøgelse og refleksion, og som ofte peger på noget væsentligt i fortællingen.

I den elevhenvendte tekst, er der beskrevet to eksempler på, hvordan begreber kan bruges.

Lærerenes forberedelse inden forløbet startes op

Det er vigtigt, at alle elever kan se i billedbogen under hele forløbet. Det bedste er, hvis alle har en bog hver. Alternativt kan de se sammen to og to.

Morkels alfabet kan lånes i klassesæt på mitcfu.dk i hele landet.

Hver elev skal have udleveret elevopgaverne, som findes herunder. De kan udleveres enten i udprintet form eller i et digitalt dokument, hvor de kan skrive deres besvarelser direkte ind. Teksten med opgaverne kan evt. kopieres over i et nyt dokument.

Fælles mål

Nedenstående målpar under kompetenceområdet Fortolkning i 5.-6. klasse i **Fase 1** er i spil.

Fortolkning		
Eleven kan forholde sig til almentemaer gennem systematisk undersøgelse af litteratur og andre æstetiske tekster		
	1.	2.
Oplevelse og indlevelse	Eleven kan læse med fordobling	Eleven kan udtrykke en æstetisk teksts stemning
	Eleven har viden om at læse på mellem og bag linjerne	Eleven har viden om måder at udtrykke teksters stemning på
Undersøgelse	Eleven kan undersøge fortællerpositioner	Eleven kan undersøge teksters rum og tid
	Eleven har viden om fortællertyper	Eleven har viden om scenarier og tidsforståelser
Fortolkning	Eleven kan udtrykke sin tekstforståelse gennem medskabelse af teksten	Eleven kan sammenfatte sin fortolkning
	Eleven har viden om metodertil medskabende arbejde	Eleven har viden om motiv og tema

Forløbet om *Morkels alfabet*

Læringsmål

- ◆ Du kan stille spørgsmål og give et bud på et svar til noget i fortællingen, du undrer dig over, og som du mener, kan føre til dybere forståelse af noget væsentligt.
- ◆ Du kan bidrage til en nærmere undersøgelse af Annas og Morkels tanker, følelser, udvikling og forhold til hinanden ved at analysere et opslag i bogen og præsentere det i klassen.
- ◆ Du kan finde fortælleren i både skriftlig tekst og billede.
- ◆ Du kan skabe et nyt opslag, hvor du fortsætter fortællingen, og hvor du derigennem giver udtryk for, hvordan du tolker væsentlige elementer i fortællingen.

Før læsningen

Du og din makker skal, inden I læser *Morkels Alfabet*, se nærmere på forsiden, bagsiden, satsblade og titelblad, og forestille jer, hvad bogen mon handler om. Det gør I ved at svare på nedenstående spørgsmål.

Forsiden

Titlen:

Hvem mon Morkel er? På internettet kan man læse, at ordet *Morkel* også er betegnelsen for en sjælden, meget kostbar og velsmagende spisesvamp. Hvad får det jer til at tænke på?

Hvad kan det betyde, at nogen har sit eget alfabet? Hvad giver det jer af forventninger til bogen?

Billedet:

Beskriv personerne, og det indtryk I får af dem gennem deres ansigtsudtryk, kropssprog og tøj. Hvordan virker det, at drengen kigger lige ud på jer?

Beskriv farverne i billedet. Hvad giver det af forventninger til fortællingen?

Hvilken årstid eller tid på dagen er mon afbildet, og hvordan kan I se det?

Hvem, hvor og hvad mon, bogen kommer til at handle om?

Hvem, tror I umiddelbart, er hovedpersonen?

Forfatteren:

Kender I noget til forfatteren Stian Hole?

Har I læst andre af hans bøger? Hvis ja, hvad giver det jer af forventninger til fortællingen?

Bagsiden

Teksten:

Hvad, tror I, der menes med bagsideteksten:

»Alle har sit eget alfabet, tænker Anna. Det kan tage lang tid at tyde bogstaverne.«

Hvem tror I, der lægger sedlerne på marken?

Hvem, tror I nu, er hovedpersonen?

Hvad ser I ser på billedet? Hvad giver det jer af forventninger til fortællingen?

Karakteren *Anna* har været med i Stian Holes tidligere billedbog *Annas himmel*. Hvis I kender den, hvad handlede den om, og hvad giver det jer af forventninger til *Morkels alfabet*?

Satsbladene

Slå op på første og sidste opslag i bogen. Det er de opslag, som er limet fast på indersiden af bogens hårde for- og bagside. Disse opslag kaldes satsblade.

Både første og sidste satsblad er et billede af den samme skov.

Hvad er forskellen på billederne?

Hvad giver det jer af forventninger til fortællingen?

Titelblad

Det næste opslag er bogens titelblad. Her får man en masse faktuelle oplysninger om bogen.

Hvornår er bogen skrevet? Hvad giver det af forventninger?

Stian Hole har også puttet nogle billedelementer på titelbladet. Hvad giver disse billedelementerne jer af forventninger til fortællingen?

Fælles opsamling i klassen, hvor spørgsmålene drøftes. Lad makkerparrene skiftes til at præsentere svarene, og lad de andre supplere.

1. Gennemlæsningen

Læreren læser billedbogen højt for klassen i sin helhed uden afbrydelsen, mens eleverne ser med i en billedbog. Det er væsentligt, at de får lov at opleve værket og fortællingen i sin helhed.

2. Gennemlæsning

Din lærer læser nu bogen langsomt op igen. Efter hvert opslag stoppes op, og du får ca. 2 min. til at skrive dine umiddelbare undre-spørgsmål til opslaget ned. De skal formuleres som spørgsmål, og der skal spørges til noget, som du mener, er vigtigt for bedre at forstå teksten. Du kan både stille spørgsmål til noget i den skriftlige tekst og i billedet.

(Et par elever læser deres undre-spørgsmål højt for de andre i klassen, hvor de også begrundes, hvorfor de tror, det er et vigtigt spørgsmål at overveje i forhold til at forstå fortællingen bedre.)

Du skal udvælge dine fem bedste undre-spørgsmål, og komme med dit bud på et svar. Når du svarer på dem, er det afgørende, at du finder argumenter i tekstens skrift og billeder. Når du ikke kan finde belæg direkte i teksten, er det vigtigt, du gør opmærksom på, at det er, hvordan *du* tror, det hænger sammen. Du kan fx skrive, at du tænker det *kunne* være sådan eller sådan, men at det er en tom plads i fortællingen, som kan udfyldes på mange måder.

Gå sammen i mindre grupper og læs skiftevis jeres spørgsmål og svar højt for hinanden. Giv hinanden respons i forhold til om det er vigtige spørgsmål, som gør det lettere at forstå teksten, og om svaret rummer belæg fra teksten.

Fokuslæsning om personerne

Fortællingen drejer sig i høj grad om Morkel og Anna og deres tanker, følelser og udvikling gennem fortællingen og deres indbyrdes forhold til hinanden. Derfor skal I nu i makkerpar dykke ned i teksten og undersøge Morkel og Anna nærmere.

Hvert makkerpar får tildelt et opslag (der er 20 opslag i bogen), som I skal analysere i dybden og præsentere for resten af klassen til sidst. I skal producere en plakat, der formidler jeres analyse, og understøtter jeres mundtlige fremlæggelse.

Inden I går i gang med plakaten, skal I svare på nedenstående spørgsmål. I skal bagefter formidle jeres svar på plakaten. Det er ikke alle spørgsmål, der er lige relevante for hvert opslag, så svar kun på dem, der giver mening.

Den skriftlige tekst:

Hvad siger, tænker eller gør Anna i teksten? Hvad fortæller det om hende?

Hvad siger, tænker eller gør Morkel i teksten? Hvad fortæller det om ham?

Hvordan har de det med hinanden?

Hvilken type fortæller er der i teksten? Første-personsfortæller (jeg-fortæller) eller tredje-personsfortæller: alvidende fortæller, der har indsigt i flere personers tanker eller personal-fortæller, der kun har indsigt i én persons tanker og følelser.

Billedet:

Hvad får I at vide om henholdsvis Anna og Morkel igennem billedet? Det kan de følgende spørgsmål gøre jer klogere på.

Hvordan er Anna og/eller Morkels ansigtsudtryk? Hvad fortæller det om, hvordan de har det?

Hvordan er Anna og/eller Morkels kropssprog? Hvad fortæller det om, hvordan de har det?

Er der noget i billedet, som kunne tolkes symbolsk? Nogle dyr eller ting? Hvad med farverne? Eller årstiden, kan den fortælle noget om, hvordan Anna eller Morkel har det?

Hvem er fortælleren i billedet? Er det en tredje-persons eller første-persons fortæller? Ser vi på Morkel og/eller Anna ude fra som en tredje-personsfortæller, eller ser vi på noget gennem enten Anna eller Morkels øjne ligesom en første-personsfortæller (jeg-fortæller)?

Hvilken betydning har det?

Hvem peger det evt. på som hovedperson?

Er der den samme fortællertype i tekst og i billede eller er de forskellige? Hvilken betydning har det?

Hvem ligger synsvinklen hos i billedet? Anna, Morkel eller fortælleren? Hvis øjne ser vi igennem? Hvilken betydning har det?

Hvilket perspektiv ser vi som beskuere motivet fra? Frø-, fugle- eller normalperspektiv? Hvilken betydning har det?

Samspillet

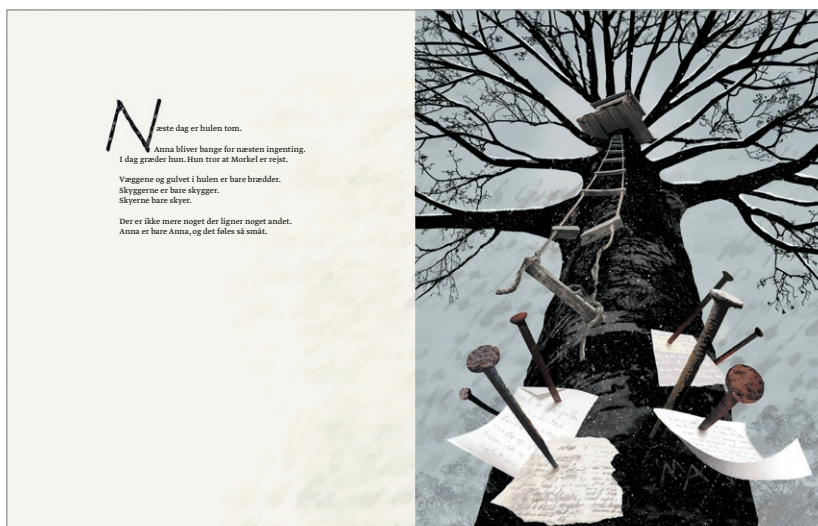
Samspillet mellem tekst og billede, også kaldet modaliteter, kan være forskelligt. Modaliteter er forskellige måder at formidle noget på. Billeder, skriftlig tekst, film, musik, lyde er alle modaliteter, der formidler betydning på deres særlige måde.

Samspillet mellem modaliteter, som fx skriftlig tekst og billede, kan være:

- ◆ **Understøttende:** De understøtter hinandens betydning ved at formidle det samme.

- ◆ **Udvidende:** De formidler noget forskelligt om det samme, så de tilsammen udvider vores forståelse.
- ◆ **Udfordrende:** Samspelet er lidt underligt, og måske endda lidt modstridende. Samspelet udfordrer og får os til at undres. Modaliteterne stiller spørgsmål til hinanden.

Her er to eksempler:

Anna lige har opdaget at Morkel er forsvundet fra hulen. I teksten står der: »Næste dag er hulen tom.« Det *understøttes* i billedet af, at man ikke kan se nogen i hulen.

I teksten står der videre: »Anna var bange for næsten ingenting. I dag græder hun. Hun tror Morkel er rejst.« Vores forståelse af Annas følelse af at være bange for næsten alt, *udvides* af søm-

mene i billedet, der er overdrevne store og ser skræmmende ud. De er et eksempel på, hvordan Anna oplever verden lige nu.

I teksten står der videre: »Skyggerne er bare skygger. Skyer er bare skyer. Der er ikke mere noget, som ligner noget andet.« Men vi udfordres af, at der på billedet er en utydelig skrift i skyerne bag ved træet. Det modsiges af teksten. Det antyder måske, at der alligevel stadig er noget, som ikke bare skal forstås konkret. Måske har drømme og fantasi stadig en plads i verden?

Fortælleren i billede og tekst er forskellige, og kan derfor udfordre os. I teksten er det en tredje-personsfortæller. I billedet er der en første-personsfortæller, da vi konkret ser gennem Annas øjne op på hulen i træet. Hvad betyder det for vores oplevelse?

Frøperspektivet i billedet understøtter til gengæld i høj grad teksten: »Anna er bare Anna, og det fælles så småt«.

Jeg har hørt dig for længst. Du larmer mere end en hel flok østfarter, siger en stemme fra himlen. «Er du alene?»

Anna farer sammen og ser op. Selvi i vinterskoven er hulen i træet svar at få øje på. Et gemmested. Når der kommer blade på træerne bliver den umulig at opdage. En rebastige fires ned, og Anna klatrer op.

Et eksempel på et udvidende samspil, er ovenstående opslag, hvor Anna finder Morkel, og vi får at vide i teksten, at det er hans hule og gemmested. På billedet kan man se en masse ting, som Morkel har i sin hule, som kan fortælle os noget om ham som person. På billedet kan man se ting, som *udvidervores* forståelse for Morkel: suppen og primus – han kan lave mad – han er selvstændig, soveposen – han sover derude – han er modig og måske lidt ensom, atlas – han er glad for den store verden og fremmede lande eller måske vil han rejse væk. Disse ting i billedet kan få os til at undres: Hvorfor er han så meget derude alene i skoven?

I skal nu se på jeres opslag og beskrive forholdet mellem tekst og billede.

Hvordan er forholdet mellem tekst og billede på opslaget? Hvor understøtter, udvider eller udfordrer de hinanden, og hvilken betydning har det?

Analyse-plakat

I skal nu producere en plakat, der formidler jeres analyse, som I kan tage udgangspunkt i under fremlæggelsen for klassen. Plakaten kan være på papirplanche, hvor en kopi af opslaget klæbes op og pointerne fra analysen skrives rundt om.

Plakaten kan også være digital, hvor der skrives på og rundt om et foto eller screendump af opslaget. Det kan gøres på et dias i PowerPoint, Google Slides eller Keynote, eller i Skoletubes online plakatværktøj Easelly, eller ThingLink, hvor man kan lægge hotspots ind på billedet.

Du kan se et eksempel på en interaktiv analyseplakat med hotspots, som er lavet i Thinglink her: <https://www.thinglink.com/scene/829027596183273472>

Præsenter jeres analyse af opslagene i kronologisk rækkefølge, så det giver indsigt i Anna og Morkels udvikling gennem fortælling og kan lede frem mod formulering af tema og budskab.

Fælles opsummering

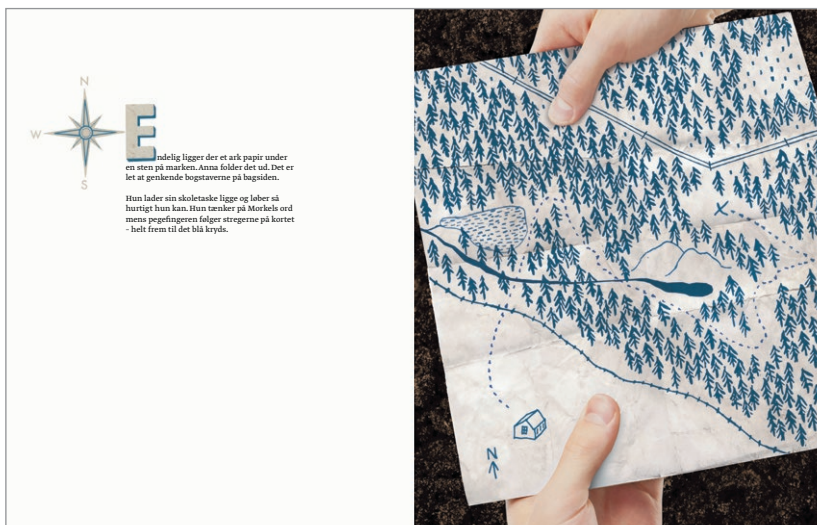
Bagefter kan klassen i fællesskab svare på nedenstående spørgsmål.

Formuler en samlet fælles karakteristik af hhv. Anna og Morkel og den udvikling, de går igennem i fortællingen. Lav den evt. i et dokument med et foto af personen, hvor I skriver rundt om.

Formuler også i fællesskab fortællingens tema og overvej, om billedfortællingen har et budskab.

Digt med

På opslaget med kortet, som Anna finder på marken sidst i fortællingen, står der i teksten: »Det er let at kende bogstaverne på bagsiden«. Og senere: »Hun tænker på Morkels ord, mens pegefingern følger stregerne på kortet«. Men vi får ikke at vide, hvad Morkel har skrevet på bagsiden til Anna. Prøv at svare på nedenstående spørgsmål og giv dit bud på, hvad Morkel har skrevet til Anna. Du skal bruge din viden om Morkel, når du skriver dit bud.

- ◆ Hvorfor tror du, Morkel skriver til Anna igen?
- ◆ Hvor tror du, han har været henne?
- ◆ Hvorfor forsvandt han mon så pludseligt?
- ◆ Nu skal du skrive, hvad du tror, Morkel har skrevet til Anna bag på kortet.
- ◆ Skriv bagefter hvorfor, du tror, at det netop er det, Morkel har skrevet til Anna.

Læs hinandens breve og begrundelser højt for hinanden i mindre grupper. Vælg den som I synes bedst om, begrund hvorfor og læs den højt for hele klassen.

Digt videre

Du skal forestille dig, hvad der sker efter, at fortællingen er slut. Du skal gøre ved at skabe et nyt opslag, hvor du fortsætter fortællingen.

Før du gør det, skal du læse det sidste opslag igen og så overveje nedenstående spørgsmål.

Hvordan har Morkel det nu? Hvordan er hans ansigtsudtryk? Er der nogen tegn på, hvad der er sket mens han har været væk, og hvor han har været, mens han har været væk?

Hvordan ser det ud til, at Anna har det? Hvordan er hendes ansigtsudtryk?

Hvordan er deres relation til hinanden nu? Hvordan kan du se det?

Hvordan virker det, at de ser lige ud på os?

Hvordan er årstiden? Hvad kan det symbolisere i forhold til deres relation til hinanden?

Fugleparret på billedet. Hvad kunne de symbolisere i forhold til Anna og Morkels relation til hinanden?

Her er et eksempel på en billedlig meddigtning, hvor en mere selvsikker Anna nu viser Morkel svampene i skoven. Hun viser ham en Morkel-svamp, og fortæller, at den er meget dyrebar og sjælden, ligesom ham. Anna har lært om svampe af sin biologilærer i skolen, hvor hun også har bogen fra. Måske Morkel vil tage med i skole og møde ham?

Du skal nu skabe et nyt opslag, hvor du fortsætter fortællingen. Du skal bruge din viden om Anna og Morkel, når du vælger, hvordan du vil fortsætte fortællingen, og du skal kunne forklare, hvorfor du vælger at gøre det sådan. Du skal skabe et opslag, hvor du forsøger at ramme Stian Holes collage- og skrivestil. Stian Holes billeder er skabt som digitale collage, så det er sådan, du også skal gøre. Som baggrund kan du bruge billedet på sidste satsblad. Du kan bruge billeder af Anna og Morkel fra andre sider i bogen til at sætte ind.

Du kan anvende appen Pic Collage til at fremstille den digitale collage med. Pic Collage findes til både Mac, Android og Pc:

<http://pic-collage.com/>

Når alle i klassen er færdige, kan I præsentere jeres fortsættende opslag for hinanden. Læs teksten højt og begrund, hvorfor I har valgt, at den skal fortsætte på den måde.

Litteratur

- Bundsgaard, J. (2005). Bidrag til danskfagets it-didaktik: med særligt henblik på kommunikative kompetencer og på metodiske forandringer af undervisningen. Kbh.: Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Bundsgaard, J. (Ed.). (2009). Kompetencer i dansk (1. udgave ed.). Kbh.: Gyldendal.
- Christensen, N. (2002). Indgangsvinkler til analyse af billedbøger. In N. Christensen, T. Jørgensen, A. skyggebjerg & A. Ø. Steffensen (Eds.), *Nedslag i børnelitteraturforskningen 3* (pp. 165-186). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Christensen, N. (2003). Den danske billedbog 1950-1999: teori, analyse, historie (1. udgave ed.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Christensen, N. (2005). *Barnesjælen: børnelitteraturen og det romantiske barn*. Kbh.: Høst.
- Christensen, N. (2012). *Videbegær: oplysning, børnelitteratur, dannelse*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ferdinand, T. (2012). *Garmanns Sommer som billedbog*. Afleveret skriftlige opgave i faget Analyse og Fortolkning på cand. pæd. didaktik mshp. dansk.
- Gissel, S.T. (2016). *Mediedidaktik i teori og praksis*. Hans Reitzels Forlag
- Henkel, A. Q. (2012b). Læserorienterede arbejdsformer. In J. Fibiger, f. & M. Jørgensen, f. (Eds.), *Videre i teksten: litteraturpædagogiske positioner og muligheder* (1. udgave ed., pp. 189-200). Kbh.: Hans Reitzel.
- Hetmar, V. (1996). Litteraturpædagogik og elevfaglighed. *Dansk*, 1996, nr. 3, 26-32.
- Hole, S. (2013). *Annas himmel*. KBh.: Høst.
- Hole, S. (2015). *Den gamle mand og hvalen*. Kbh. Høst
- Hole, S. (2008). *Garmanns sommer*. Frederiksberg: Branner og Korch.
- Hole, S. (2010a). *Garmanns gade*. Kbh.: Høst.
- Hole, S. (2010b). *Garmanns hemmelighed*. Kbh.: Høst.

- Iser, W. (1978a). *The implied reader: patterns of communication in prose fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (1978b). *Readers and the Concept of the Implied Reader The act of reading: a theory of aesthetic response* (pp. 27-37). Baltimore, Md.: John Hopkins University Press.
- Iser, W., Eco, U., Groeben, N., Jauss, H. R., Olsen, M., f., & Kelstrup, G. (1981). *Værk og læser: en antologi om receptionsforskning*. Kbh.: Borgen.
- Kaspersen, P. (2012). *Litteraturdidaktiske positioner*. In J. Fibiger, f. & M. Jørgensen, f. (Eds.), *Videre i teksten: litteraturpædagogiske positioner og muligheder* (1. udgave ed., pp. 61-85). Kbh.: Hans Reitzel.
- Krabbe, L., & Strøm, L. (2010). *Er der en tekst til stede?: introduktion til moderne litteraturpædagogik: baggrund, praksis, aktuelle tendenser* (1. udgave ed.). Kbh.: Akademisk.
- Kress, G. (1993). *Against Arbitrariness: The Social Production of the Sign as a Foundational Issue in Critical Discourse Analysis*. *Discourse & Society*, 4(2), 169-191. doi: 10.1177/0957926593004002003
- Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age*. London: Routledge.
- Kress, G. (2010). *Multimodality: a social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Kress, G., & Leeuwen, T. v. (2006). *Reading images: the grammar of visual design* (2. ed. ed.). London: Routledge.
- Kühn, L., & Bundsgaard, J. (2007). *Danskfagets it-didaktik* (1. udgave ed.). Kbh.: Gyldendal.
- Nikolajeva, M. (2001). *Børnebogens byggeklodser*. Kbh.: Høst.
- Nikolajeva, M. (2004). *Billedbogens puslespil*. Kbh.: Høst.
- Steffensen, B. (2005). *Når børn læser fiktion: grundlaget for en ny litteraturpædagogik*. Kbh.: Akademisk Forlag.
- Weinreich, T. (1999). *Børnelitteratur mellem kunst og pædagogik*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Følg med om nyt inden for børnelitteraturen på vores blog:
laerervaerelset.dk

